

SCHAKTNING VID TJÄRNÄS HYTTA

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 60:1 & 60:2
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gästrikland
2018

Frida Löjdström

SCHAKTNING VID TJÄRNÄS HYTTA

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 60:1 & 60:2
Torsåkers socken
Hofors kommun
Gästrikland
2018

Rapport 2018:29
Frida Löjdström

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2018

Omslagsbild: Schakt 5 med nyinstallerad villapumpstation. Foto: Frida Löjdström

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

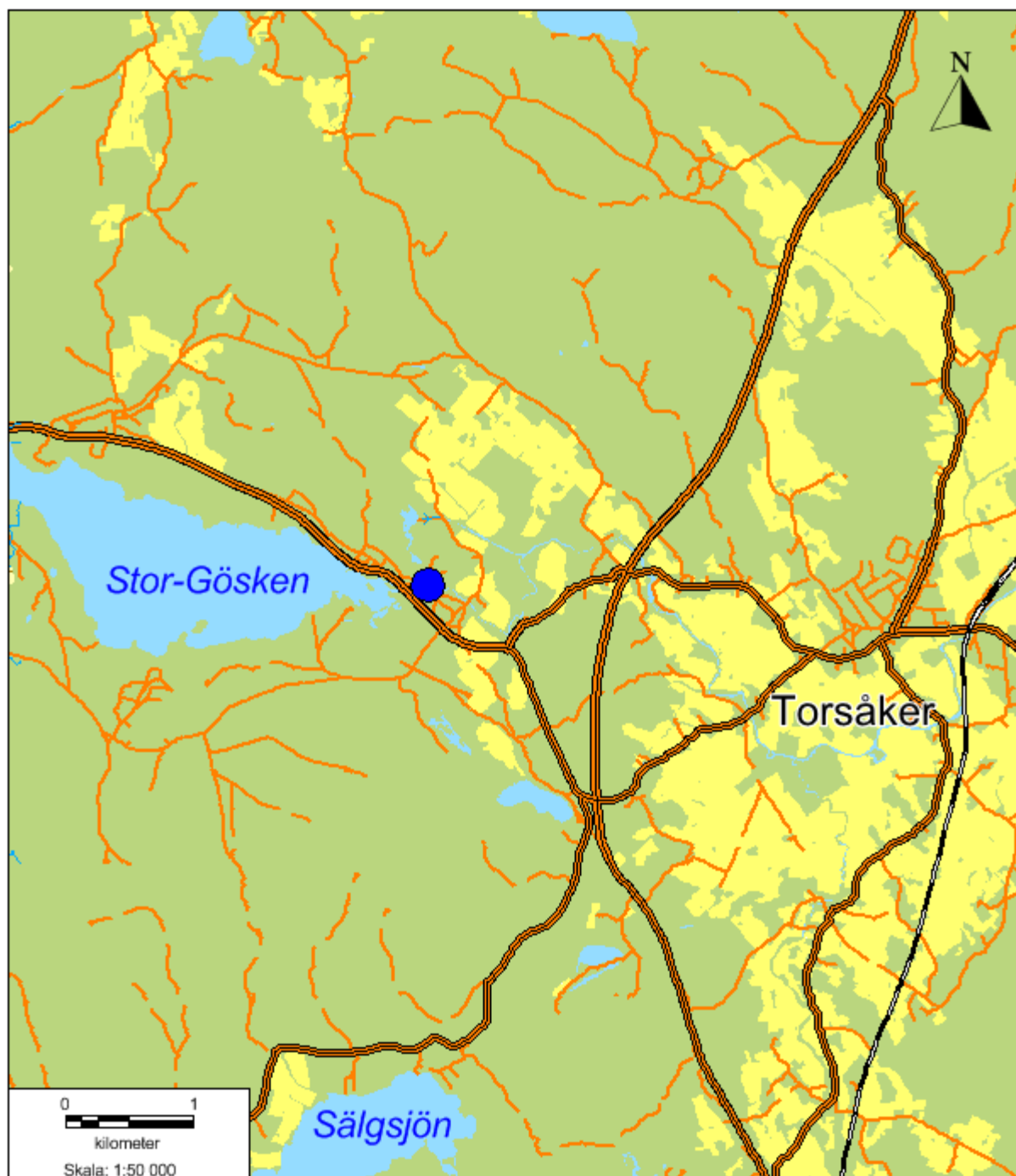
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Bakgrund	5
Målsättning och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Resultat	7
Administrativa uppgifter.....	9
Referenser	9
Bilaga. Schakt och sektioner.....	10

Figur 1. Fastighetskartan med läget för hytt- och hammarområdet Torsåker 60:1 och 60:2 markerat i blått.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Gästrike Vatten AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom Tjärnäs 12:12-14, 12:39, 12:40, 12:43, 12:83, Torsåkers socken i Hofors kommun, Gävleborgs län. Undersökningen föranleddes av renovering av befintliga VA-ledningar och brunnar samt att villapumpstationer skulle anläggas inom hytt- och hammarområdena Torsåker 60:1 och 60:2. Lämningarna har belägg från åtminstone 1500-tal och ligger inom riksintresse X 965, Storberget och Tjärnäs, ett gruvområde och bergmansverk. Syftet med undersökningen var att dokumentera de berörda lämningarna på ett vetenskapligt sätt.

Bortsett från villapumpstationerna skedde ingreppen i mark som redan hade schaktats, varför de ingreppen kontrollerades i efterhand och dokumenterades enbart med foto då inga bevarade kulturpåverkade lager eller anläggningar påträffades. Schaktningen för villapumpstationerna övervakades emellertid och schakten dokumenterades med foto och på ritning, samt mättes in med RTK-GPS.

Sammanlagt grävdes sex schakt, motsvarande cirka 159 kvadratmeter, för villapumpstationer inom fornlämningarna Torsåker 60:1 och 60:2 (hytt- och hammarområde). I varje schakt var ett 0,35–1,35 meter tjockt kolrikt slagglager, vilket inte är något ovanligt i denna typ av bruksmiljö. Slagglagret framkom direkt under torven. Inget av antikvariskt värde påträffades.

BAKGRUND

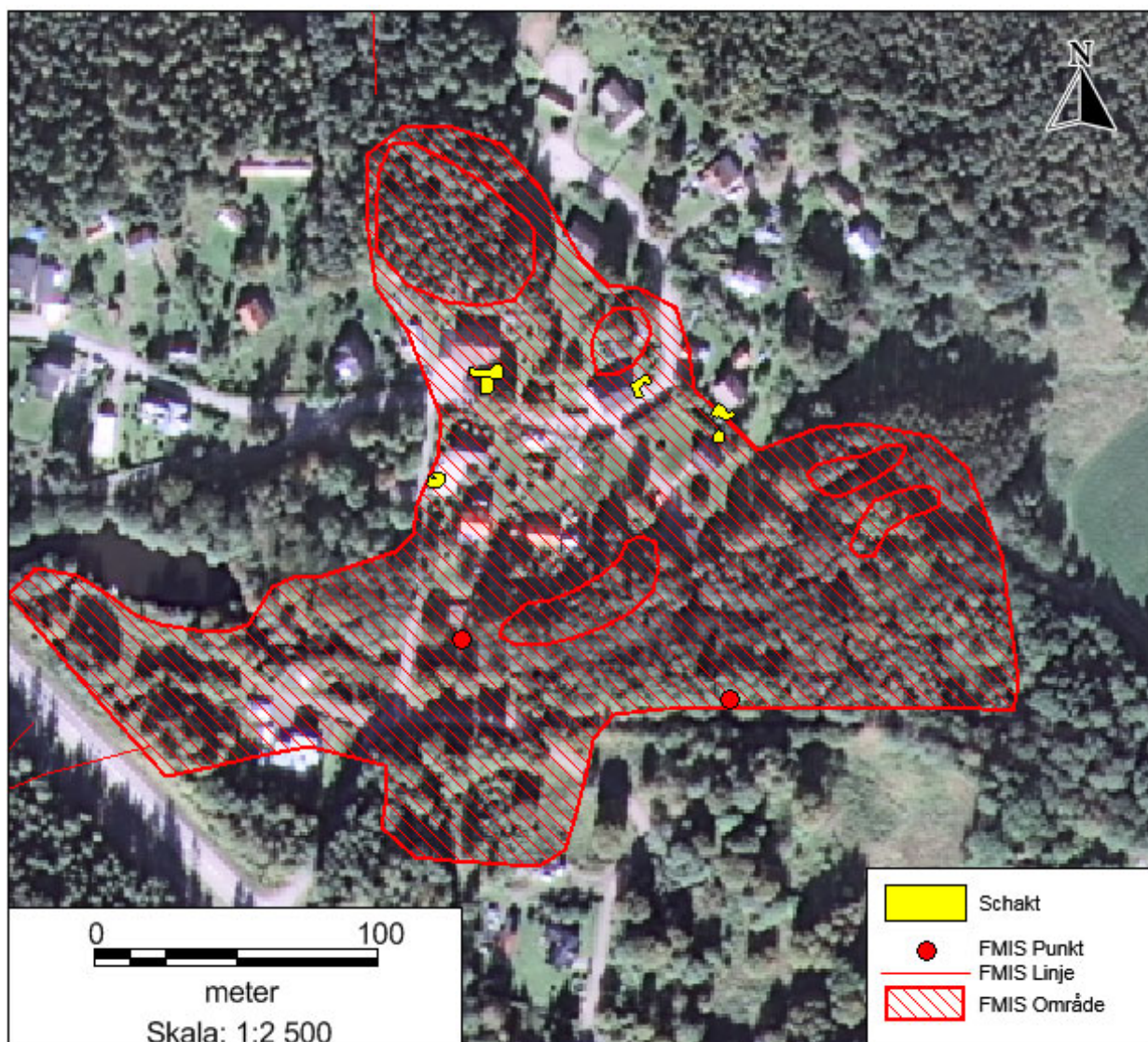
Länsmuseet Gävleborg har efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (Dnr 4025-2017) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom Tjärnäs 12:12-14, 12:39, 12:40, 12:43 och 12:83, Torsåkers socken i Hofors kommun, Gävleborgs län. Undersökningen föranleddes av renovering av befintliga VA-ledningar och brunnar samt att villapumpstationer skulle anläggas inom hytt- och hammarområdena Torsåker 60:1 och 60:2. Lämningarna har belägg från åtminstone 1500-tal och ligger inom riksintresse X 965, Storberget och Tjärnäs, ett gruvområde och bergmansverk. Syftet med undersökningen var att dokumentera de berörda lämningarna på ett vetenskapligt sätt.

Det arkeologiska fältarbetet utfördes 10/9-8/10 2018 av Frida Löjdström, Länsmuseet Gävleborg. Kostnadsansvariga var Gästrike Vatten AB.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Målsättningen med undersökningen var att klargöra fornlämningens utbredning i schakten och att dokumentera de berörda lämningarna på ett vetenskapligt sätt.

Vid schaktgrävningarna för villapumpstationerna övervakades schakten fram till att steril mark nåddes. Då schakten skulle grävas till cirka tre meters djup var det inte nödvändigt att närvara till slutskedet av schaktgrävningarna. När de var färdiggrävda dokumenterades en representativ sektion från varje schakt på ritning och med fotografi samt mättes in med RTK-GPS.

Figur 2. Ortofoto med fornlämningarna Torsåker 60:1 och 60:2 och de undersökta schakten.

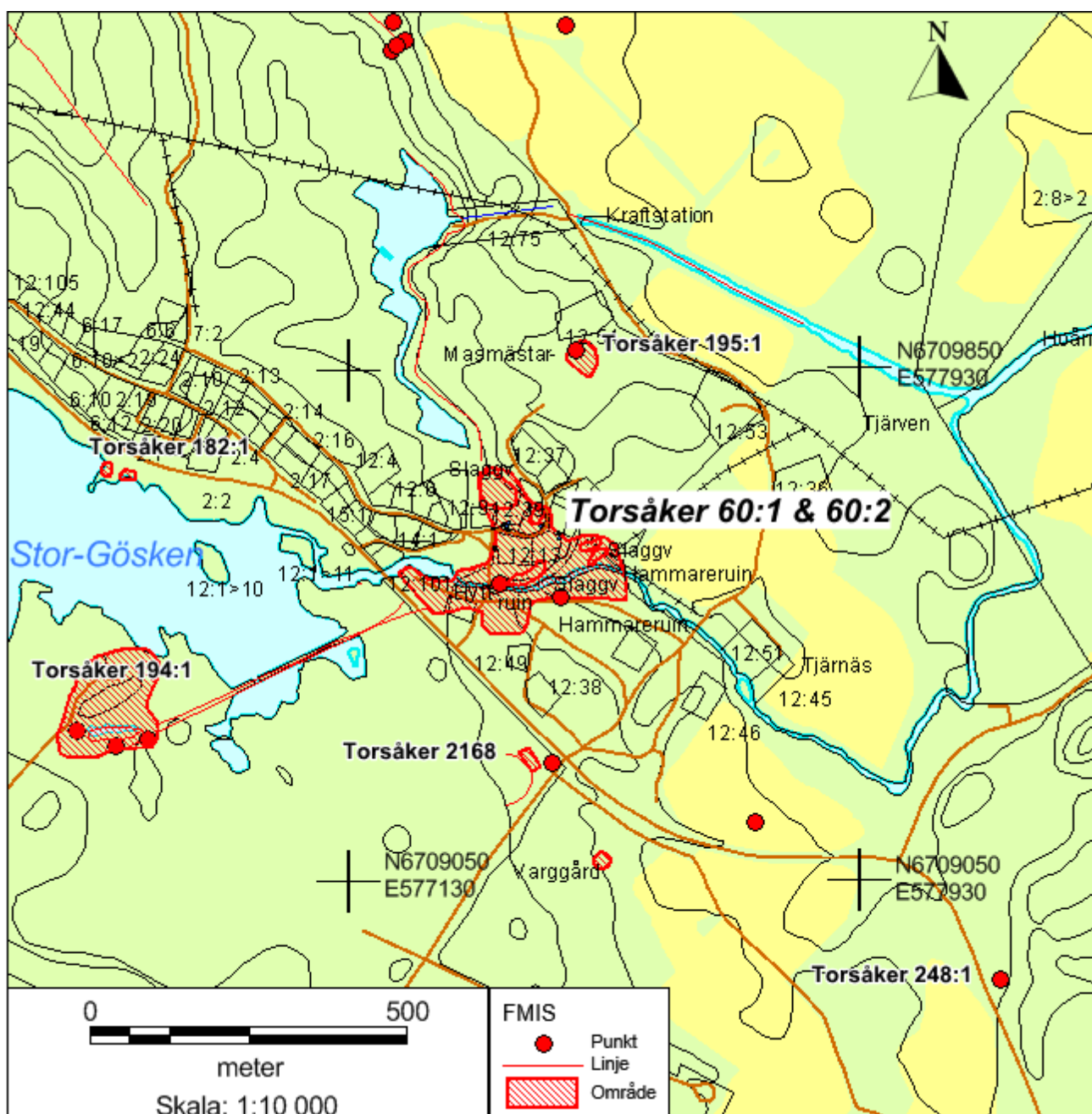
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

De berörda fornlämningarna (Torsåker 60:1 och 60:2) utgörs av hytt- och hammarområden med belägg från åtminstone 1500-tal. Lämningarna ligger inom riksintresse X 965, Storberget och Tjärnäs, ett gruvområde och bergmansverk. Platsen för lämningarna ligger drygt hundra meter över havet direkt öster om Stor-Gösken, mellan Torsåker och Hofors. Torsåker 60:1 och 60:2 innefattar bland annat slagghvarp, ruin efter masugn och hammare, plats för rostugn och kolhus samt grund efter tegelbruk (FMIS).

Norberg (1959, s. 17) skriver "Där Hoforsån fortsätter ut ur Stora Gösken ligger Tjärnäs. Där fanns en urgammal hytta, som 1561 och inpå nästa århundrade gav tre hunt i skatt eller ungefär 126 kilo osmundjärn, eftersom ett hunt är 120 stycken och varje osmund väger ungefär 3 ½ hektogram."

Hyttområdet utökades och byggdes om i flera omgångar i tre århundraden och hade slutligen sitt sista verksamhetsår 1890.

Närområdets fornlämningsmiljö utgörs bland annat av gruvområden (Torsåker 194:1 och 195:1), stenåldersboplatser (Torsåker 182:1), fossil åker (Torsåker 2168) och fyndplats för en trindyxa (Torsåker 248:1).

Figur 3. Fastighetskartan med de berörda och omkringliggande lämningarna.

RESULTAT

Schakten för villapumpstationerna grävdes ner till 3 meters djup och dokumenterades genom sektionsritningar, fotografering och inmätning med RTK-GPS. Schakten var oregelbundna i form och storlek och sammanlagt schaktades cirka 159 kvadratmeter. Direkt under torven var ett kolrikt slagglager vilket som minst var 0,35 meter och som mest 1,35 meter tjockt. Förutom kol och masugnsslagg innehöll det även tegel och stenar som var 0,05-0,3 meter stora. Detta är ingen ovanlig förekomst i denna typ av bruksmiljö. Inget av antikvariskt värde påträffades.

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Matjordsdjup (m)	Slagglagerdjup (m)	Jordkaraktär botten
1	7,2	5,1	3	0,1	0,5	Ljus gråbrun morän
2	12,2	5,3	3	0,2	1,35	Ljus gråbrun morän
3	5,9	4,8	3	0,15	1,1	Ljusgrå siltig lera
4	8,4	5,3	2,5	0,1	0,5	Ljusgrå siltig lera
5	5,2	4,2	2,5	0,1	0,5	Ljusgrå siltig lera
6	8,4	4,5	2,4	0,1	0,35	Ljusgrå siltig lera

Figur 4. Schaktlista.

Figur 5. Schakt 1. Foto: Frida Löjdström, taget från sydväst.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	4025-2017
Beslutsdatum:	2018-07-26
Länsmuseet Gävleborgs dnr:	455/320
Uppdragsgivare:	Gästrike Vatten AB
Undersökningstid:	10/9-8/10 2018
Projektledare Länsmuseet Gävleborg:	Frida Löjdström
Fastighet:	Tjärnäs 12:12-14, 12:39, 12:40, 12:43 och 12:83
Socken:	Torsåker
Kommun:	Hofors
Koordinater:	N6709605 E577379
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Arkeologtimmar i fält:	29
Digitala inmätningar:	1 shapefil över schakten
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Dokumentationshandlingar som förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv: 33 digitala bilder, 6 sektionsritningar	

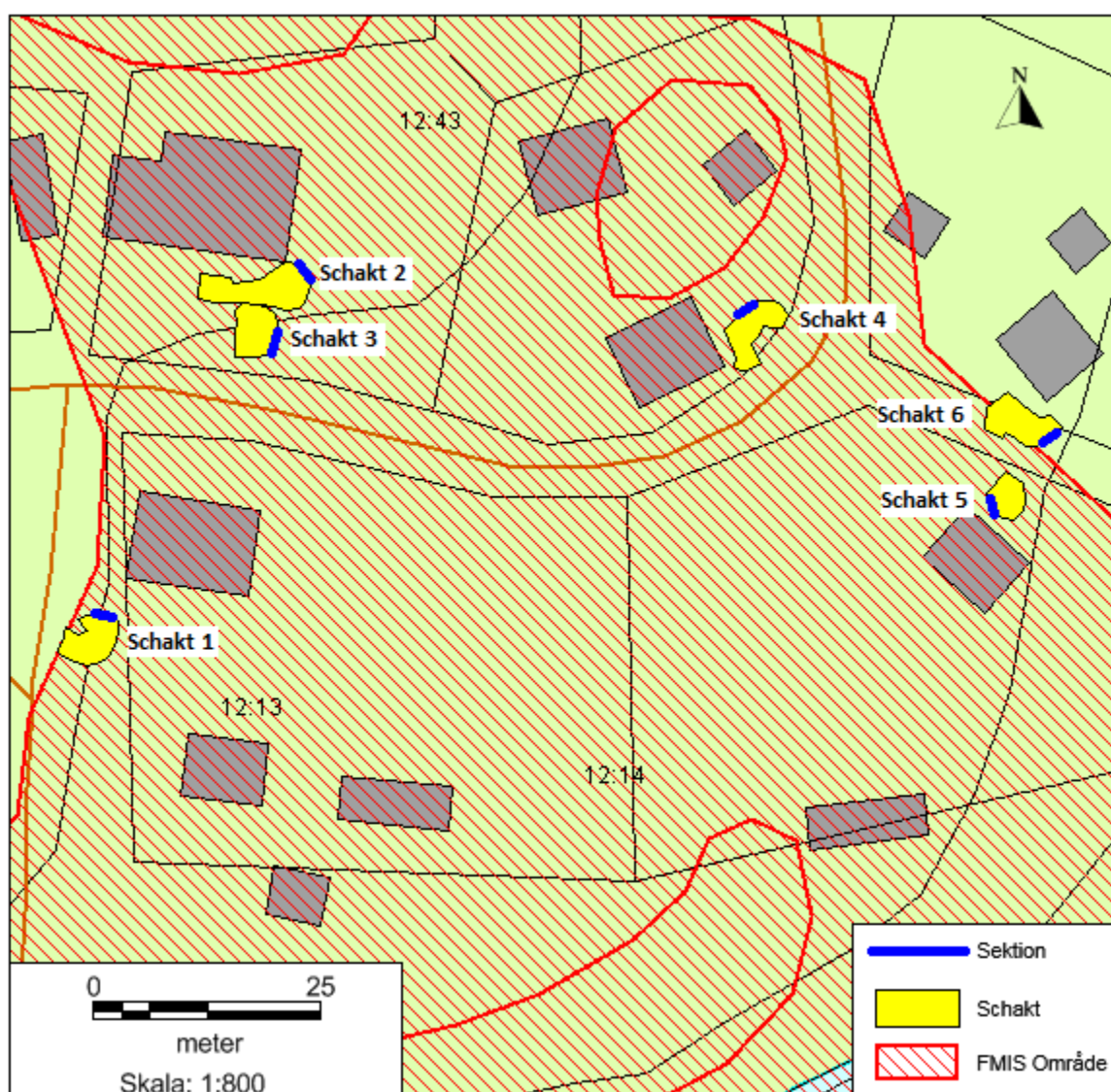
REFERENSER

Norberg, P. 1959. Från Gästrikland 1959. Gästriklands hyttor och hamrar. Gästriklands Kulturhistoriska Förenings meddelanden. Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, Uppsala 1959.

Arkiv

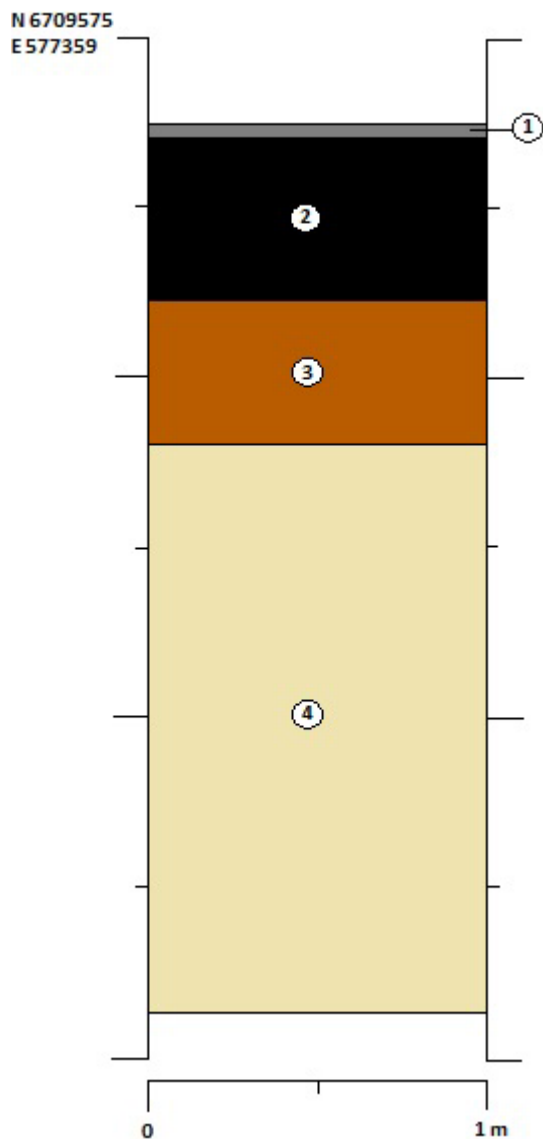
FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem. www.fmis.raa.se

BILAGA. SCHAKT OCH SEKTIONER

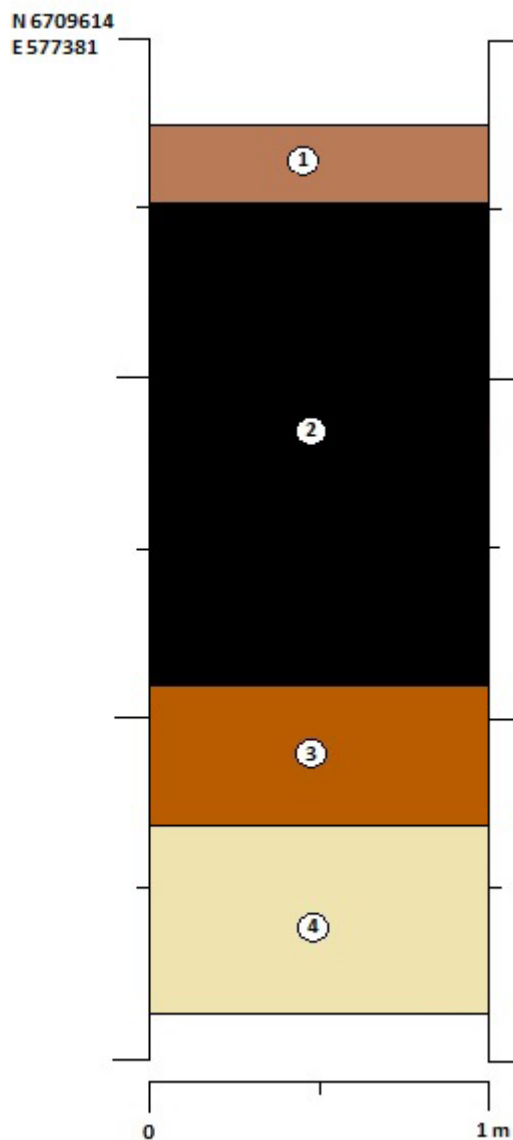
Fastighetskartan med schakt och sektioner utmarkerade.

Sektion 1. Schakt 1

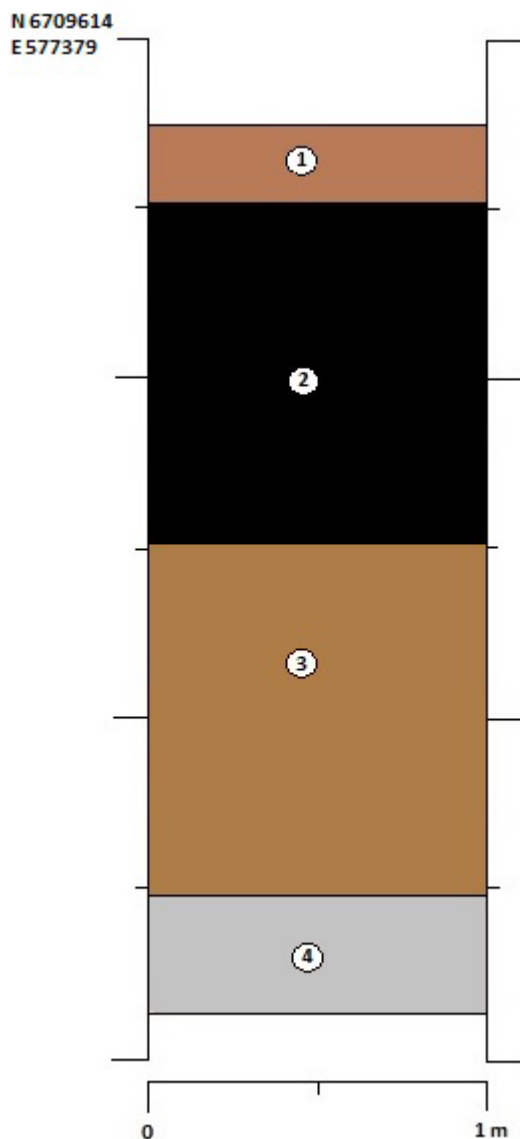
1. Grus/asfalt
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Rostfärgad grusig sand, måttligt med sten
4. Ljus gråbrun morän

Sektion 2. Schakt 2

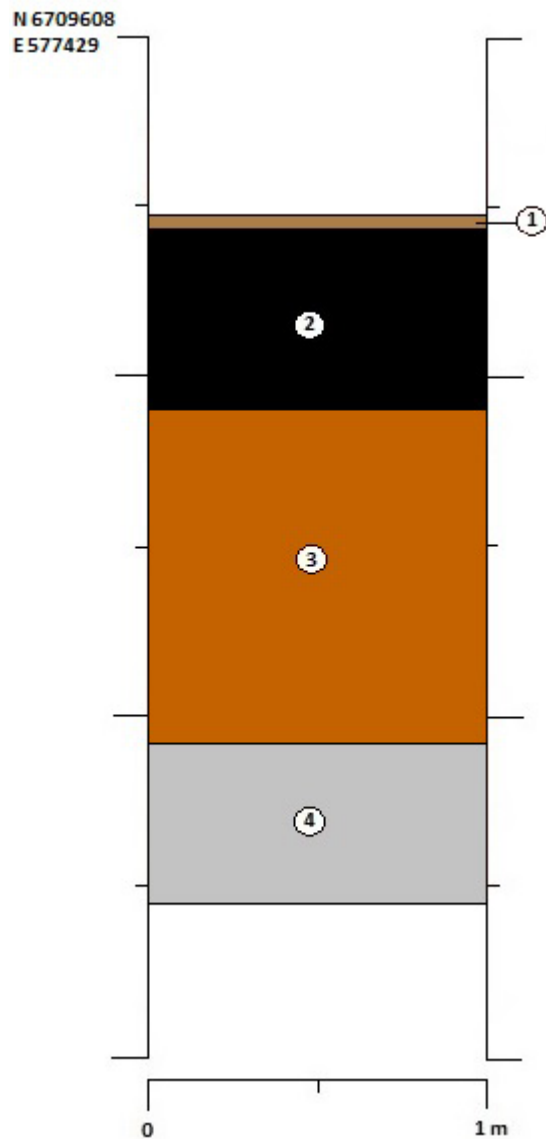
1. Matjord
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Rostfärgad grusig sand, måttligt med sten
4. Ljus gråbrun morän

Sektion 3. Schakt 3

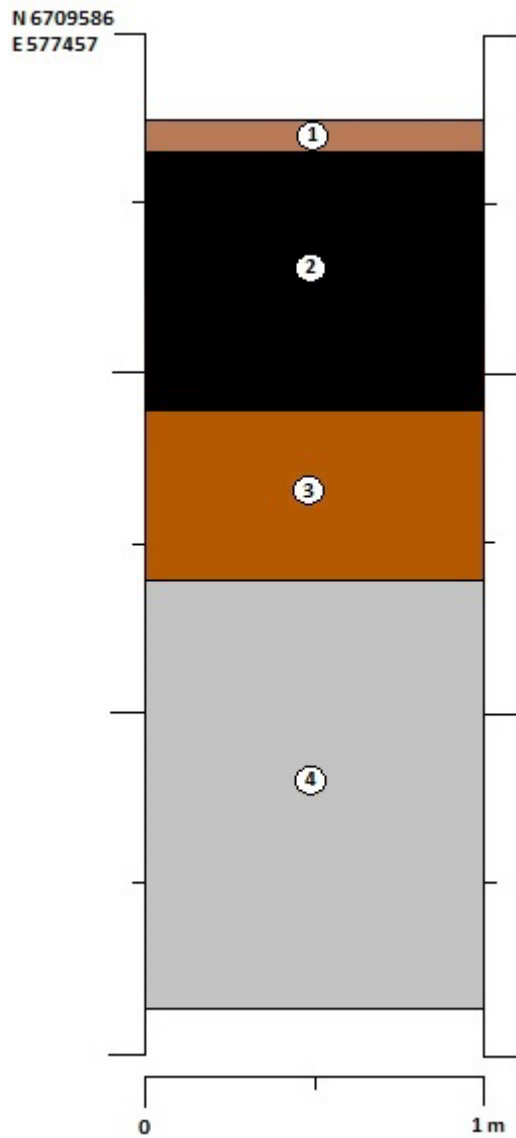
1. Matjord
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Grusig gulbrun sand med inslag av sten
4. Ljusgrå siltig lera

Sektion 4. Schakt 4

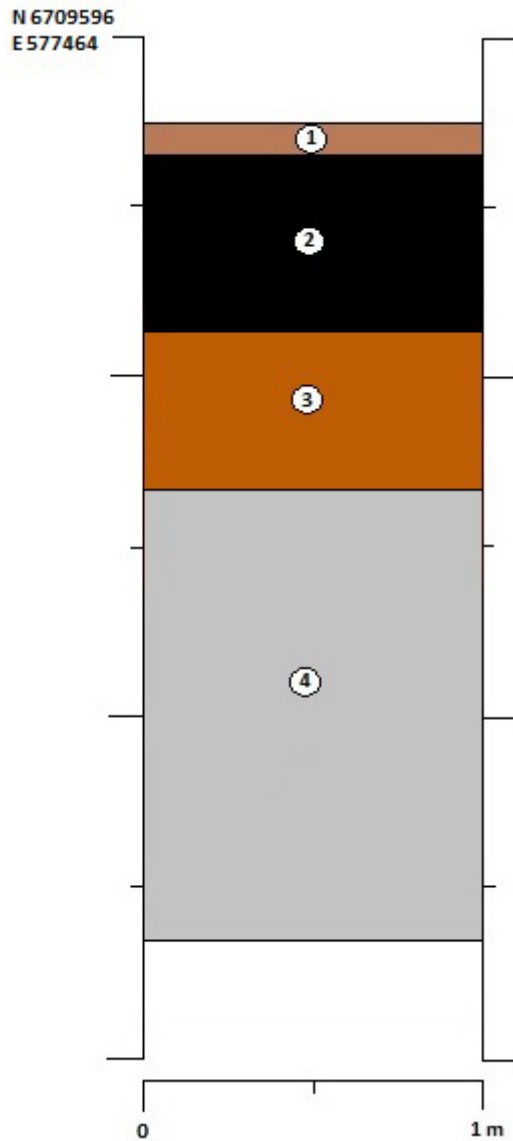
1. Matjord
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Rostfärgad grusig sand, måttligt med sten
4. Ljusgrå siltig lera

Sektion 5. Schakt 5

1. Matjord
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Rostfärgad grusig sand, måttligt med sten
4. Ljusgrå siltig lera

Sektion 6. Schakt 6

1. Matjord
2. Svart lager, rikligt med kol och masugnsslagg
3. Rostfärgad grusig sand, måttligt med sten
4. Ljusgrå siltig lera

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE